

Seijst

Uitgave van het Zeister Historisch Genootschap

2019-III

Monumenten van de redactie

Seijst

*Bulletin ter bevordering van de kennis
van de geschiedenis van Zeist*

ISSN 1383-2867

Verschijnt 4x per jaar.

Jaargang 49 nummer 3. September 2019.

Drukwerk: Drukkerij Gregorius, Utrecht.

REDACTIECOMMISSIE

H. Beudeker, D. van de Kamp, mw. Fl. de Vrijer en mw. M. Wagenaar, redacteuren en J.P. van 't Sant, hoofdredacteur.

VORMGEVING

M. Slappendel

REDACTIEADRES

Postadres: Postbus 342, 3700 AH Zeist

E-mail: info@zhg.nl

BIJDRAGEN AUTEURS

Informatie over het aanleveren van kopij:
www.zhg.nl

LEDENADMINISTRATIE

Aanmeldingen van nieuwe donateurs en adreswijzigingen kunnen schriftelijk worden gemeld via Postbus 342, 3700 AH Zeist. Het kan ook via het e-mailadres: info@zhg.nl.

IBAN: NL95 INGB 0003 8403 83

WEBSITE

www.zhg.nl

Legaat of lijfrenteschenking:

ANBI-beschikking

nummer 55 537

Van het bestuur

Algemeen

Het bestuur heeft besloten dat voorlopig het derde nummer van Seijst een 'speciaal' nummer zal zijn. Dit omdat tot onze spijt de structurele samenwerking met de Open Monumentendagcommissie tot een einde is gekomen. De Open Monumentendagcommissie is als zelfstandige commissie opgeheven en is nu een onderdeel van het Geheugen van Zeist. U zult via de plaatselijke media de 'nieuwe' activiteiten wel vernemen.

Deze eerste keer is de *special* gewijd aan Zeister Monumenten om toch een brug naar het verleden te slaan. Zie het 'Ten geleide'.

Bestuur

Zoals al aangekondigd is er per 1 september een nieuwe secretaris en wel de heer E(ric) M. van Meijgaard. Eric is al ruim een jaar lid van de Lezingen- en Excursiecommissie en is dus niet een geheel vreemde voor ons en hij kent ons al.

We zijn Arie Moolenaar zeer erkentelijk dat hij ons ruim 9 maanden heeft willen helpen door het secretariaatswerk op zijn bekende wijze te vervullen. Arie heel hartelijk dank voor je inzet voor het ZHG en Eric veel succes in je nieuwe functie en we zien uit naar een goede samenwerking.

Varia

Voor 2019 staat er nog een Historisch Café gepland, op 28 oktober 2019 om 17.00 uur in Figi.

De Van de Poll-lezing is op maandag 2 september 2019 om 20.00 uur in Schoonoord.

Op de zaterdagen 7 september en 5 oktober 2019 zijn we van 12-14 uur geopend in het HIP samen met het gemeentearchief.

Op zaterdag 2 november is van 12-14 uur weer onze jaarlijkse sale.

Elke dinsdagmorgen is de 'stamtafel' van het ZHG in het Historisch InformatiePunt een prachtige plek om veel te leren over de geschiedenis van Zeist. Welkom van 10-12 uur.

Ten slotte

U kunt uw vragen, opmerkingen, suggesties via de e-mail stellen: info@zhg.nl of telefonisch: 030-6956311.

Namens het bestuur,

Flora de Vrijer, voorzitter

Zeister ‘Monumenten van de redactie’

Sinds 2003 was u gewend dat het derde nummer van Seijst was gewijd aan Open Monumentendag (OMD). Het programma van elk jaar stond er in en het landelijke thema werd voor Zeist toegelicht en geïllustreerd met beschrijvingen en foto's van Zeister 'Open Monumenten', meestal gebouwen. Dit jaar is er een eind gekomen aan deze traditie door gewijzigd OMD-beleid van de gemeente. Het bestuur van het Zeister Historisch Genootschap heeft in overleg met de redactie van Seijst besloten om het nu 'vrijkomende' nummer van Seijst de komende jaren te wijden aan één onderwerp met betrekking tot de geschiedenis van Zeist in een *special*.

Als dank voor al het werk van de Zeister Commissie Open Monumentendag voor het organiseren van de Zeister OMD en het samenstellen van telkens weer een OMD-nummer van Seijst, heeft de redactie besloten om deze eerste *special* te vullen met onze 'monumenten'.

Als startpunt namen we de definitie van het 'Van Dale'-woordenboek:

Monument (o.; -en) [Fr.], 1 gedenkteken, gedenkzuil: *een monument oprichten; het monument ter herinnering aan de slag bij Waterloo*; - (fig.) iets dat blijft bestaan, dat de herinnering aan iem. of iets doet voortleven: *hij heeft zich een monument opgericht in de harten zijner medeburgers*; (iron.) (ook m.betr.t. negatieve waarden) *een monument van wansmaak*; 2) overblijfsel van vroegere cultuur, kunst, nijverheid of wetenschap, m.n. uit een oogpunt van conservering: *de monumenten van onze kunst; het monument van onze taal; onder monumenten verstaat de archeoloog zowel een potscherf als een hunebed*; - (in 't bijz.) dergelijke als zodanig wettelijk aangewezen zaak: *dit gebouw is als monument erkend*.

U ziet, 'monument' is een wijd en weids begrip. We hebben dit voor Zeist geïnterpreteerd door 9 hoofdgroepen te kiezen en daarbinnen telkens een of een paar Zeister voorbeelden te selecteren. Die hoofdgroepen zijn: gebouwen (rijks- of gemeentelijke monumenten), beelden, parken. Zonder te kijken naar de Van Dale-definitie liggen deze drie groepen voor de hand. Maar wij vinden dat de volgende hoofdgroepen ook onder de definitie vallen: bijzondere Zeistenaren, bomen, gevelstenen, winkels, wateren en straatnamen. Vooral die laatste groep was voor ons vanzelfsprekend, gezien de titel van het bekende boek van de grote Zeistkenner Leo Visser: *De straatnamen van Zeist; ook straatnamen zijn monumenten*.

De redactie kreeg steeds meer plezier in dit project, vandaar de overkoepelende titel 'Monumenten van de redactie'. Ik hoop dat u evenveel plezier zult hebben bij het lezen van deze *special*, zoals u ongetwijfeld ook had bij de vroegere OMDnummers.

Namens de redactie,
Jan Peter van 't Sant, hoofdredacteur

Parken

Het Pestersbosje

Dick van de Kamp

In het Pestersbosje.

FOTO DICK VAN DE KAMP

Het Pestersbosje is een geliefd wandelpark in de wijk Crosestein. Van oudsher noemden de omwonenden het park zo. Dat heeft niet alleen te maken met de geringe omvang van het park (2 ha) maar ook met hun gehechtheid er aan. Inmiddels is het Pestersbosje ook de officiële benaming. Het bosje is te bereiken vanaf

de Kroostweg vlakbij het witte bruggetje. Of vanaf de Utrechtseweg via het pad naast Villa Nuova.

Het park heeft zijn naam te danken aan de familie (De) Pesters, die jarenlang twee naast elkaar gelegen landhuizen bewoonde aan de Utrechtseweg. Het ene heette Villa Nuova en het andere Huize Oir-

shot. In 1841 kocht Ernest Pesters (1808-1895) grond aan voor de bouw van Villa Nuova. De verkoper was de Zeister burgemeester Van Bern (1786-1851). Ernest was geboren in Bunnik op de Niënhof. Hij vertaalde 'Niënhof' in het latijn en noemde het huis 'Villa Nuova' uit waardering voor een fijne jeugd.

Het predicaat ‘jonkheer’ kreeg Pesterters in 1856. En zijn naam werd ‘De Pesters’. De tweede zoon van Ernest heette Charles Antoine (1842-1915). Hij was oprichter van wat later de Amstelbrouwerij zou worden. De jongste zoon van deze C.A. heette naar hem. Charles Antoine jr. leefde van 1875-1945. Hij was de laatste De Pesters die op Villa Nuova woonde. In 1942 verhuisde hij naar Huize Oirschot omdat de Duitse bezetter Villa Nuova had gevorderd.

Onder leiding van tuinarchitect H.Copijn (1842-1923) is in 1880 achter de villa een park tot stand gebracht in Engelse landschapsstijl. In 1906 heeft dezelfde Copijn het park gerenoveerd en verfraaid. Het was een prachtig park, met een vijver, waterlopen en bruggen, glooiende

gazons, rondlopende paden, boomgroepen en fraaie zichtlijnen.

Van 1953 tot 1969 was Villa Nuova in het bezit van de Congregatie van de Broeders van Liefde en het huis kreeg de naam: ‘Huize Fatima’. Van 1969 tot 1992 was de villa van TNO Zeist dat in 1957 Huize Oirschot had gekocht en daar een groot laboratorium bouwde. In 1992 werd Villa Nuova verkocht en daarna verhuurd aan ABN AMRO MeesPier-son.

Tegenwoordig is het landschapspark gesplitst. Het zuidelijk deel aan de kant van de Kroostweg is aangekocht door de gemeente Zeist. Het noordelijk deel hoort nog steeds bij Villa Nuova. In 1999 zijn de buitenplaats en het park op de lijst van

rijksmonumenten geplaatst.

Het Pestersbosje is van wezenlijke betekenis. Het historisch belang is duidelijk. Het betreft een park dat stamt uit de 19^e eeuw dat in Engelse landschapsstijl is aangelegd. Men kan er recreëren en spelen. De natuur (bomen, struiken en vogels) komt er volledig tot haar recht.

Onlangs hebben buurtbewoners het initiatief genomen om gezamenlijk het park te onderhouden en te verzorgen. Dat is zeer terecht want het Pestersbosje is een pareltje.

Pestersbosje, ingang Kroostweg.

FOTO DICK VAN DE KAMP

Villa Nuova. Rechts het Pestersbosje.

FOTO DICK VAN DE KAMP

Gebouwen

Verenigingsgebouw Hortensialaan 32-32a

Flora de Vrijer

In opdracht van het bestuur van de R.C. Werklieden-Vereeniging St. Joseph is in 1905 het verenigingsgebouw *St.-Joseph* gebouwd. Dit is een gemeentelijk monument. De architect was Herman Kroes (1864-1952) uit Amersfoort. Al in 1913 is naar een ontwerp van J.J. van Straalen (1882-1951) uit Zeist een stuk aangebouwd in overeenkomstige stijl. Ook in 1922, 1957 en 1978 zijn verbouwingen uitgevoerd. In 2002-2003 is het pand door architect G. Bikker (ABKEN architecten B.V.) grondig aangepast voor de vestiging van het kinderdagverblijf 't Mereltje.

Het oorspronkelijke pand heeft een rechthoekige plattegrond. Het heeft twee bouwlagen met een plat dak, met natuurstenen pinakels. Tegen de symmetrische voorgevel staat de eenlagige aanbouw uit 1913 met een hoger middendeel, waarin de ingang ligt.¹

Op 1 december 1910 komen elf mannen bij elkaar in het verenigingsgebouw. Het zijn een paar winkeliers, timmerlieden, een tuinbaas, arbeiders en een veldwachter. Het doel van de vergadering is te komen tot oprichting van bouwvereniging *Volkshuisvesting*². Deze heren wilden iets doen aan 'den heersenden woningnood'. Er wordt tijdens de vergadering gewezen op het nut van het beoogde doel, zowel in financieel als in zedelijk opzicht. Dat de oprichting en het vervolg is geslaagd blijkt uit het feit dat er binnen 6 jaar 68 woningen en een winkelhuis aan de Dr. Schaeapmanlaan zijn gebouwd. Hierover en het vervolg ervan is een prachtig boek geschreven.³

De bouwvereniging *Volkshuisvesting* vraagt in 1911 toestemming het *St.-Joseph* gebouw te mogen gebruiken, vanaf 1913 met een jaarlijkse huur van vijftien gulden. Tot 1952/53 zijn vrijwel alle bestuursvergaderingen daar gehouden. Tal van rooms-

katholieke organisaties hebben van het gebouw gebruikt gemaakt. Enkele daarvan: de R.-K. Levensverzekeringsmaatschappij Concordia (1907-1918), jongenspatroonaat St.-Aloysius (1907-1918), de R.-K. Openbare Leeszaal en Bibliotheek (ca. 1918-?)⁴, spaarbank 'De Centrale Volksbank' (1913-?). Van de ca. 1 miljoen Belgen die in 1914 naar Nederland vluchtten zijn er 671 in Zeist geregistreerd en 67 daarvan zijn korte tijd in *St.-Joseph* gehuisvest geweest. In 1943 werd het gebouw gevorderd voor de Duitse Wehrmacht en na de bevrijding namen de Canadezen het in gebruik. Vanaf 1947 werd het weer aan tal van r.-k. verenigingen en instellingen verhuurd. De laatste huurders waren de Schietsportvereniging Zeist (1978-2001) en Slotstad Radio en Televisie (1988-2001). Daarna is het verkocht en aangepast voor 't Mereltje.⁵

**Verenigingsgebouw
St.-Joseph met rechts
de aanbouw van J.J.
van Straalen uit 1913.
(ansichtkaart, jaartal
onbekend).**

COLLECTIE ZHG

Noten

1. M. IJsselstijn, M. Kruidenier, R.P.M. Rhoen, R. Efdée (red.), *Zeist. Geschiedenis en Architectuur*, (Zeist-Utrecht 2012).
2. In 1915 zou deze naam vervangen worden door K.S.A. (Katholieke Sociale Actie) en omstreeks 1955 door K.A.B. (Katholieke Arbeiders Bond).
3. K. Stadhouders, *Eeuwig Wonen in de Schaepmanlaan*, (Zeist 2015).
4. Dit is de enige bibliotheek in Nederland die eigendom van een arbeidersvereniging was.
5. R.P.M. Rhoen e.a., *Honderd jaar katholiek wonen in Zeist*, (Zeist z.j.)

Zie: E. Derks, e.a., *Zeist Groei en Bouw. De Openbare Bibliotheek te Zeist*, (Zeist 1986).

Straatnamen

Prinses Mariannelaan

Jan Peter van 't Sant

**Prinses Marianne.
Aquarel (1846) door
Jan Philip Koelman
(1818-1893).**

BRON:

[https://commons.wikimedia.org/
wiki/File:Prinses_Marianne_van_
Oranje-Nassau.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prinses_Marianne_van_Oranje-Nassau.jpg)

In de afgelopen jaren is het oostelijke deel van de wijk Kerkebosch grootschalig veranderd. Er is gesloopt, nieuw gebouwd en bijgebouwd. Daarbij zijn er nieuwe straten aangelegd.

Het grootste deel van de nieuwe straatnamen sluit aan op oudere namen in het westelijk deel van de wijk. Daar zijn voor en na de Tweede Wereldoorlog onder andere namen gekozen, gerelateerd aan het huis van Oranje-Nassau, zoals de Willem de Zwijgerlaan, de Anna Paulownalaan en de Julianalaan. In aansluiting daarop werden de nieuwe wegen in 2012 naar 'prinsessen uit het huis Oranje-Nassau' genoemd. Dat werden (toen nog prinses) Máxima en haar dochters met Willem Alexander. Er bleef nog één straat over in de noordoostelijke punt van het gebied die twee stukken van de Prinses Irenelaan verbindt. Die werd Prinses Mariannelaan genoemd.^{1,2}

Wie was zij? Prinses Wilhelmina Frederica Louisa Charlotte Marianne van Oranje-Nassau (1810-1883) was het jongste kind van de latere koning Willem I der Nederlanden en prinses Wilhelmina van Pruisen. Koning Willem II was haar oudere broer. Het gezin leefde bij haar geboorte in ballingschap in Berlijn ten gevolge van de Napoleontische bezetting van de Nederlanden. Ze werd erg verwend door haar moeder en vader. Begin 1814 trok het gezin naar Den Haag, waar haar vader de titel van Soeverein Vorst aanvaard-

de. In 1815 werd hij ingehuldigd als Koning van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, een samenvoeging van het huidige Nederland, België en Luxemburg.

Na een afgebroken verloving met een Zweedse prins in 1828, trouwde ze in 1830 met Albert van Pruisen. Zij kregen 5 kinderen, waarvan er 2 jong stierven. Ze verliet haar ontrouwe echtgenoot en Duitsland in 1845 om in Voorburg te gaan samenwonen met haar minnaar, koetsier Johannes van Rossum (1809-1873). Dat leverde veel geroddel op. In 1849 werd haar echtscheiding van Albert officieel en beviel ze van een zoon van Van Rossum. Zij voedde hem zelf op, ongebruikelijk bij koninklijke bastaarden. Hij werd niet ouder dan 12 jaar. In 1855 gingen ze wonen in Erbach (Hessen, Duitsland) in slot Rheinhartshausen, waar ze een cultureel centrum van maakte. Uiteindelijk overleed ze daar.

Noten

1. Met dank aan mw. J. van der Weerd, Commissie Naamgeving (gemeente Zeist).
2. Al vernoemd waren de prinsessen Beatrix en haar zussen. Volgens de logica zou dan de zuster van Koning Willem III, Sofia (1824-1897) in aanmerking komen, maar er was op dat moment al een Sofialaan, genoemd naar de eerste vrouw van koning Willem III. De andere kandidaat, de oudere zuster van Marianne, Pauline leefde maar kort (1800-1806).

Literatuur

https://nl.wikipedia.org/wiki/Marianne_van_Oranje-Nassau.

J. Koch, *Koning Willem I, 1772-1843*, (Amsterdam 2013).

D. van der Meulen, *Koning Willem III, 1817-1890*, (Amsterdam 2013).

'Het huis in het water',
Utrechtseweg 48a.
FOTO DICK VAN DE KAMP

Gebouwen

Het huis in het water

Dick van de Kamp

Aan de Utrechtseweg 48a is een mooi landhuis gelegen. Het is een gemeentelijk monument en draagt de naam 'Klein Ma Retraite'. Die naam is niet toevallig. Het huis ligt recht tegenover het bekende Ma Retraite. In 1816 heeft de eerste eigenaar (mr. L.J. Nepveu) deze buitenplaats laten aanleggen. Hij noemde zijn nieuwe bezit naar een plantage in Suriname die hij van zijn vader had geërfd. In 1896 werd het landgoed aangekocht door J.J. van Marwijk Kooy die een nieuwe villa liet bouwen die tot de mooiste en opvallendste van Zeist gerekend kan worden.

Klein Ma Retraite ligt aan de overkant van de weg. Dit terrein vormde de 'overtuin' voor Ma Retraite. Op

bijgaande luchtfoto uit 1923 is duidelijk de overtuin te zien. We zien ook de Schipsloot, die verbonden was met de Zeister Grift. Linksonder zien we een kom waarin de schepen konden draaien. De Schipsloot werd ook gebruikt voor de bevoorradings van Ma Retraite. De naam 'Schipsloot' is bewaard gebleven omdat een wijkje gelegen aan de Kroostweg deze naam draagt. Vanaf 1932 kwam er bebouwing langs de Utrechtseweg op de plek waar de Schipsloot liep.

Klein Ma Retraite werd gebouwd op de plaats waar de kom lag. Deze is gedeeltelijk bewaard gebleven als de vijver waarin een deel van het huis ligt. De aannemer was F.P. Zijlstra (1900-1994). Hij wilde er aanvan-

kelijk zelf gaan wonen. Maar dat bleek uiteindelijk te begroetelijk. Hij betrok een huis er schuin tegenover. Destijds was dat Utrechtseweg 67c. Nu is het gelegen aan de Tesselschadelaan.

In het huis in het water kwam een zekere A. Visser te wonen. In het adresboek van Zeist uit 1941 staat dat hij aannemer van baggerwerken was. Dat zal wel geen toeval zijn. Tegenwoordig woont de familie Ackers in het huis in het water. Zij heeft de opdracht gegeven de vijver grondig te vernieuwen (zie foto) en onderhoud te plegen aan het gedeelte van het huis dat in het water staat. Dat is zeer te waarderen. Het landhuis is bijzonder gelegen en is historisch van belang.

Luchtfoto van Ma Retraite met onder de Schipsloot met links- onder de draaikom (1923).

BRON: R.P.M. Rhoen, L. Visser, *Oud Zeist vanuit de lucht*, (Zeist 1996)

‘Zonder titel’ (Hans van der Ham, 2005)

Margreet Wagenaar

Zit de hond omdat de man dat wil? Of is het juist de hond die de man beveelt netjes rechtop te staan? We weten het niet, want gezichtsuitdrukkingen hebben deze beelden niet. En dat is vaak zo bij de beelden van Hans van der Ham, die missen een gezicht en dus een gezichtsuitdrukking. Alsof ze een masker dragen waarachter ze zich verstoppen, je ziet niet wat erachter schuil gaat. Afmetingen: 135 cm hoog. Materiaal: brons. Tweedelig. Locatie: Slottuin (zijde Waterigeweg).¹

Deze tekst leidt tot vragen. Is deze beschrijving van de beeldhouwer zelf of van de maker van de routebeschrijving? Zou de beeldhouwer het eens zijn met deze tekst? Hans van der Ham (1960) antwoordt op mijn mail dat hij het niet helemaal eens is met de beschrijving. Op zijn website staat een interview van de schrijver Ernest van der Kwast met Van der

Ham.² Hoewel hij als schilder afstudeerde aan de kunstacademie in Rotterdam was hij nooit tevreden over zijn werk, vooral niet over de kleuren. Hij ging zwart-wittekeningen maken en geleidelijk aan gingen die tekeningen steeds meer op voorstudies voor beelden lijken. Hij wilde om zijn werk heen kunnen lopen en daarom begon hij sculpturen te maken. Het beeldhouwwerk was altijd zwart. Van 1999 tot 2012 heeft hij beelden gemaakt. Sindsdien schildert hij weer omdat met schilderijen eindeloze afstanden weergegeven kunnen worden en met beeldhouwwerk kan dat niet.

De beelden zijn inderdaad altijd gehuld in een soort verpakking. Hij werkt aan een beeld tot het hem confronteert bv. door een speciale houding of doordat de figuur net uit het lood staat. Dat maakt dat het beeld ‘beziel’ wordt. De beel-

den zijn nooit levensgroot want dat is te confronterend. Hij weet zelf ook niet wat er in de verpakking zit. Iedereen mag daar het zijne van denken, daarom hebben zijn werken nooit titels. De beelden moeten verrassen.

Voor mij is het beeld niet zo afstandelijk als voor de schrijver van de folder. Ik vond dat de man en de hond elkaar volmaakt vertrouwden en dat vond ik mooi. Misschien hebt u weer een heel andere mening. Ga in elk geval kijken en laat u verrassen.

Noten:

1. Tekst in de folder van de Beeldenroute 2018-2020.
2. www.hansvanderham.nl

‘Zonder titel’ (Hans van der Ham, 2005).

FOTO MARGREET WAGENAAR

Gebouwen

Villa Gurnigel, Woudenbergseweg 5, Zeist

Flora de Vrijer

Villa Gurnigel, Woudenbergseweg 5, Zeist
(jaartal onbekend).

COLLECTIE
GEMEENTEARCHIEF ZEIST

Seijst
2019
III-70

Gurnigel' is de naam van de villa op de Woudenbergseweg 5.

De naam is afkomstig van een bergpas in de nabijheid van de Jungfrau in het Berner Oberland in Zwitserland.

De villa, een van vier, is in 1882 in opdracht van W. van Oosterwijk Bruijn (1829-1903), mr. P.A. van Oosterwijk Bruijn (1837-1900) en jhr. A.T.M. van Asch van Wijck (1849-1892) in chaletstijl gebouwd. Genoemde heren waren, behalve de eigenaren van de vier villa's, ook de initiatiefnemers van de aanleg van het Wilhelminapark, dat in 1881 werd ontworpen door H. Copijn (1842-1923).

Villa Gurnigel werd op 7 december 1882 in het openbaar verkocht. De omschrijving luidde: 'Eene villa met tuin gelegen te Zeist in het Zeister Park, groot 13 vierkante roeden 45 vierkante ellen [1345 m²]. Het huis bevat beneden: een met wit marmer bevoerde vestibule en gang, rechts twee kamers en suite met warande en links een voorkamer, voorts boudoir, keuken en kelder, en boven: vier kamers, zolder en dienstbodekamer'.

Op de Rijksmonumentenlijst Zeist is een uitvoeriger beschrijving van het pand te vinden en die sluit af met de waardering van het pand: 'Villa Gurnigel, gebouwd in 1881 [sic] is van cultuurhistorisch belang als een van de eerste villa's in het Wilhelminapark, het eerste Zeister

villapark, dat werd ontworpen door H. Copijn. Voorts is het pand van architectuurhistorische waarde vanwege de bouwstijl. Door de nadrukkelijke situering met de Woudenbergseweg als zichtas en de ligging in het Wilhelminapark is er sprake van een hoge ensemblewaarde'.

In september 1944 werd de villa gebruikt voor de verpleging en verzorging van baby's en zuigelingen die met hun ouders geëvacueerd waren uit Arnhem. Op de muren werden rode kruisen aangebracht met opschrift *ziekenhuis*, zodat de geallieerde vliegers het huis zouden ontzien.

Vlak na de Tweede Wereldoorlog is het pand gekocht door mr. H.B. van Rhijn, die juist daarvoor tot notaris te Zeist was benoemd. De villa werd via een executieveiling van het zogenaamd vijandelijk vermogen

van het Zeister bouwbedrijf Godijn verkocht. De firma Godijn had in de oorlog voor de Duitsers gewerkt (de gegevens hierover komen in 2021 openbaar beschikbaar).

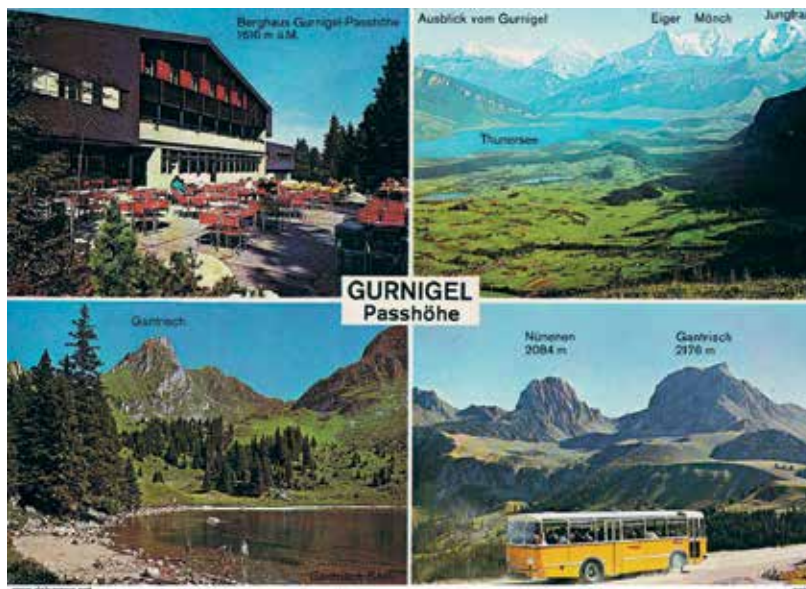
Mr. M.A. (Sander) van Rhijn heeft zijn vader als notaris opgevolgd. Van Rhijn notarissen is een begrip in Zeist geworden. In 1996 is de villa verkocht aan particulieren en Van Rhijn notarissen is verhuisd naar de 2^e Dorpsstraat.

Bronnen

M.A. van Rhijn, persoonlijke mededeling.

M. IJsselstijn, e.a., *Zeist. Geschiedenis en architectuur*, (Zeist-Utrecht 2012) p.504.

<https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/510270>.

Ansichtkaart van de Gurnigel-pas in Zwitserland.

COLLECTIE FLORA DE VRIJER

**De dorpspomp in
Austerlitz op het
Dorpsplein
(ansichtkaart, 1956).**

COLLECTIE ZHG

Marktplein, Austerlitz

Dorpspomp te Austerlitz

Flora de Vrijer

Op 10 april 1972 heeft de gemeenteraad, op verzoek van het bestuur van de vereniging 'Austerlitz' Belang', aan het gedeelte van de Schoolweg dat om de dorpspomp ligt, de naam Dorpsplein gegeven, omdat deze benaming in de volksmond al voor deze plaats werd gebruikt. In 1954 echter werd nog gesproken van het Marktpllein, dat toen veranderde in Schoolplein.

In het verleden vond de watervoorziening plaats door middel van waterputten, die bij sommige woningen werden geplaatst, bijv. in 1814 stond er een bij de woning van landeigenaar Hubert.

De Franse generaal De Marmont heeft in Austerlitz omstreeks 1804 30 waterputten laten slaan, die ruim voldoende water leverden voor zijn meer dan 20.000 manschappen tellende leger. De voornaamste en meest gebruikte put was de put op het Marktpllein.

Een aantal inwoners van Austerlitz, verzocht op 10 juni 1914 in een brief aan de gemeenteraad om op de

put op het Marktpllein een pomp te plaatsen. Men klaagde over de verontreiniging van het water door vuil en insecten, die in de put voorkwamen. Naar aanleiding van eerdere klachten over vervuiling had men op advies van de gemeentelijke Gezondheidscommissie een deksel op de put gelegd, die na het putten van water teruggelegd moest worden. In de praktijk kwam daar niets van terecht. De kwaliteit van het water op zich was goed, zo was uit een laboratoriumonderzoek gebleken.

In de gemeenteraadvergadering van 1 oktober 1914 werd nogmaals betoogd dat er vanwege de gezondheidszorg een pomp in plaats van een put moest komen. Daarmee zou tevens de werkverschaffing gebaat zijn. In de vergadering van 19 november ging de raad hiermee akkoord. De gemeentearchitect, J. Meerdink, adviseerde om een pompinstallatie op/in de put aan te brengen en aldus geschiedde. Er volgde een lange tijd dat de pompinstallatie vele malen niet werkte, door een defect of een te lage waterstand, dit tot ongenoegen van inwoners en raad. Zie voor de organisatie en de

verdere gebeurtenissen rondom de put en pomp het hieronder geciteerde artikel van Rhoen.

In 1940 werd Austerlitz aangesloten op het waterleidingnet. Hierdoor verdwenen de pompen uit de woningen en de publieke pompen werden niet meer gebruikt en raakten in verval. De vereniging 'Austerlitz' Belang' ontfermde zich over de pomp op het Dorpsplein en in juli 1969 werd de pomp gerestaureerd. Men wilde echter een nieuwe pomp en die werd in juli 1981 door alle wethouders van Zeist onthuld.

Literatuur

L. Visser, *De straatnamen van Zeist, ook straatnamen zijn monumenten*, (Zeist 1978).

W. Grappendaal, *De buurtschap Austerlitz, in het licht der historie*, (Zeist 1954).

R.P.M. Rhoen, 'Drinkwatervoorziening in Austerlitz' in:

<http://www.geheugenvanzeist.nl/articles/drinkwatervoorziening-in-austerlitz/>.

Beelden

'Ot en Sien', waarderingssymbool van de gemeente Zeist

Flora de Vrijer

'Ot en Sien',
achter basisschool
'de Hoeksteen' aan
de Jagerlaan.

FOTO FLORA DE VRIJER

Op 17 oktober 1995 is door het college van Burgemeester en Wethouders van Zeist een waarderingssymbool van de gemeente Zeist ingesteld met de naam 'Ot en Sien'.

Het is een kleine replica van het bronzen beeld 'Ot en Sien' dat gemaakt is door Tacke Friso de Jong (1948) in 1986. Het beeld 'Ot en Sien' is door Wilma Bouw BV aan de gemeente Zeist aangeboden ter gelegenheid van de oplevering van het project 'Promenade', een aantal woningen met winkels op de begane grond. Het beeld werd geplaatst op de Achterheuvel. Daar kon het niet blijven en nu (2019) is het, na restauratie, op de Jagerlaan achter de school 'De Hoeksteen' geplaatst. Ot en Sien zijn de hoofdpersonen van kinderboeken die geschreven zijn door Hindericus Scheepstra (1858-1913) en Jan Ligthart (1859-1916) en geïllustreerd zijn door Cornelis Jetses (1873-1955), die van 1909 tot 1919 in Zeist heeft gewoond, aan de Bergweg 37/37a.

'Het waarderingssymbool wordt aan het begin van de lente uitgereikt aan Zeisternaren die zich voor de Zeister samenleving hebben ingezet. Aan dit waarderingssymbool is een oorkonde verbonden. Daarop wordt de naam en geboortedatum van de betrokkene vermeld en de reden welke tot de toekenning heeft geleid'.

Tot nu is het waarderingssymbool 41 maal uitgereikt. Soms zijn er per jaar

meerdere beeldjes uitgereikt, maar ook een aantal jaren helemaal niet, dit in afwijking van de opzet van dit waarderingssymbool. De volledige lijst is beschikbaar, de laatste zeven mensen hebben bij het symbool de oorkonde ontvangen.

- * Mei 2011: mw. C.A. Koppelaar, (reden onbekend);
- * Mei 2012: dhr. Frits de Groot, grote betrokkenheid bij christelijke basisschool Ichthus;
- * Juni 2013: mw. Hannie en dhr. Peter van Leeuwen, 34 jaar drijfveer Total tankstation Den Dolder;
- * Juni 2013: mw. Angelique Driessen, 12½ jaar beheerder Kinderboerderij Zeist;
- * September 2013: dhr. Johan Vijverberg, jarenlange inzet

stichting De Paraplu;

- * Oktober 2014: dhr. Graas Teuben, jarenlange inzet Voedselbank en kwetsbare burgers gemeente Zeist;
- * April 2019: dhr. JanHein Heimel, jarenlange inzet voor de historie van Zeist, in het bijzonder voor de vereniging 'Het Geheugen van Zeist'.

Bronnen:

www.gemeentezeist.nl

Schriftelijke mededeling gemeente Zeist

Opschrift op de sokkel van 'Ot en Sien': 'OT en SIEN. Figuurtjes uit de leesmethode van SCHEEPSTRA + LIGTHART, werden onvergetelijk door de illustraties van JETSES'.

FOTO FLORA DE VRIJER

De toltarieven voor de
tol op de MacAdam-
weg (1838).

COLLECTIE

GEMEENTEARCHIEF ZEIST

TOL-TARIEF,

toegestaan bij Koninklijk Besluit van 13 October 1838, n°. 110; op
den MAC-ADAMWEG van ZEIST naar het Huis TER HEIDE.

Voor elk los Paard of Muilezel	f 0,05
Voor elk los Runderbeest of Ezel	- 0,01 ⁵
Voor elk Kalf, Schaap of Varken	- 0,01
Voor eene kudde Schapen of Varkens, sterker dan 50 stuks, in eens	- 0,50
Voor iederen Bok, Geit of Hond gespannen voor een Rij- of Voertuig	- 0,02
Voor iederen Ezel, gespannen voor een Rij- of Voertuig	- 0,05
Voor elk Paard, Muilezel of Runderbeest, gespannen voor een Rij- of Voertuig	- 0,07 ⁵
Twee of meer Rij- of Voertuigen naneengebonden zijnde, zal voor ieder paar wielen bovendien betaald worden	- 0,02 ⁵
Voor elk Paard, gespannen voor een <i>beladen</i> Mallejan	- 0,15
en <i>ledig</i> gaande of terugkomende, voor elk Paard	- 0,07 ⁵

De MacAdamweg in Zeist

Jan Peter van 't Sant

Veel wegen worden genoemd naar mensen: wereldleiders, landelijke politici, plaatselijke grootheden. In Zeist denk je dan aan Churchill, Thorbecke of badmeester Schenk. Maar vernoeming naar een Schotse ingenieur uit de 18^e/19^e eeuw? Toch hebben we in Zeist een MacAdamweg gehad. Maar, nauwkeuriger gezegd, werd deze weg genoemd naar een soort wegverharding, uitgevonden door John Loudon McAdam (1756-1836). Deze wegebouwer vond uit dat een weg verhard kon worden door op een vlakke ondergrond een laag van 20 cm grove stenen van maximaal 7,5 cm doorsnede aan te brengen. Daar bovenop kwam een laag van 5 cm dik van kleinere stenen van 2 cm doorsnede. De weg kreeg een lichte bolling. Zo werd bereikt dat er geen plassen op de weg zouden staan omdat het water makkelijk door de stenen en de bolling naar de zijkant werd afgevoerd. Daardoor kon ook geen vorstschade ontstaan. Verder zorgde dit systeem er voor dat wagens, die toen wielen hadden met een ijzeren beslag met een breedte van 10 cm, niet zouden wegzakken: de wielen

waren immers veel breder dan de stenen van de toplaag. Ten slotte werd breuksteen gebruikt. Dat zorgde er voor dat de puntige stenen stevig op elkaar zouden nestelen en niet verschuiven. De komst van gemotoriseerd verkeer maakte dat de macadamwegverharding niet meer voldeed. Spoorvorming werd een probleem, dat trouwens ook al optrad bij macadamwegen met druk wagenverkeer. Ook werden stofvorming en opspattende stenen een probleem bij autoverkeer, iets wat niet of nauwelijks voorkwam bij de relatief langzame wagens. Dit laatste probleem werd begin 1900 opgelost door teer te mengen met de toplaag, een voorloper van wegenverharding met asfalt.

De eerste wegen werden verhard volgens het systeem van McAdam rond 1830. Een associatie (maatschap) onder Jan Elias Huydecoper (1798-1865), ambachtsheer van Zeist, was er dus tamelijk vroeg bij door in 1838 vergunning aan te vragen om het systeem toe te passen. Het betrof hier het verharderen van de weg tussen de Utrechtseweg en de Amersfoortseweg. Die weg liep

over de huidige Montaubanstraat, Voorheuvel, Bergweg en de Huis ter Heideweg. Een tweede tak van deze MacAdamweg liep van de Voorheuvel over de Slotlaan naar de Woudenbergseweg.

De investering van de associatie moest terugverdiend worden met behulp van tolheffingen, die ook werden geclaimd in de vergunningsaanvraag. Er zou een tol komen in Nieuw-Zeist, bij de (Oude) Begraafplaats en bij Zandbergen aan de Amersfoortseweg. Nieuw-Zeist slaat op het feit dat het oorspronkelijke Zeister centrum rond de Oude Kerk in deze tijd verschoof naar de Voorheuvel/Bergweg.

Bronnen:

<https://en.wikipedia.org/wiki/Macadam>. L.Visser, 'De MacAdamweg' in *Seijst*, 27 (1997), nr. 3, pp. 3-8.

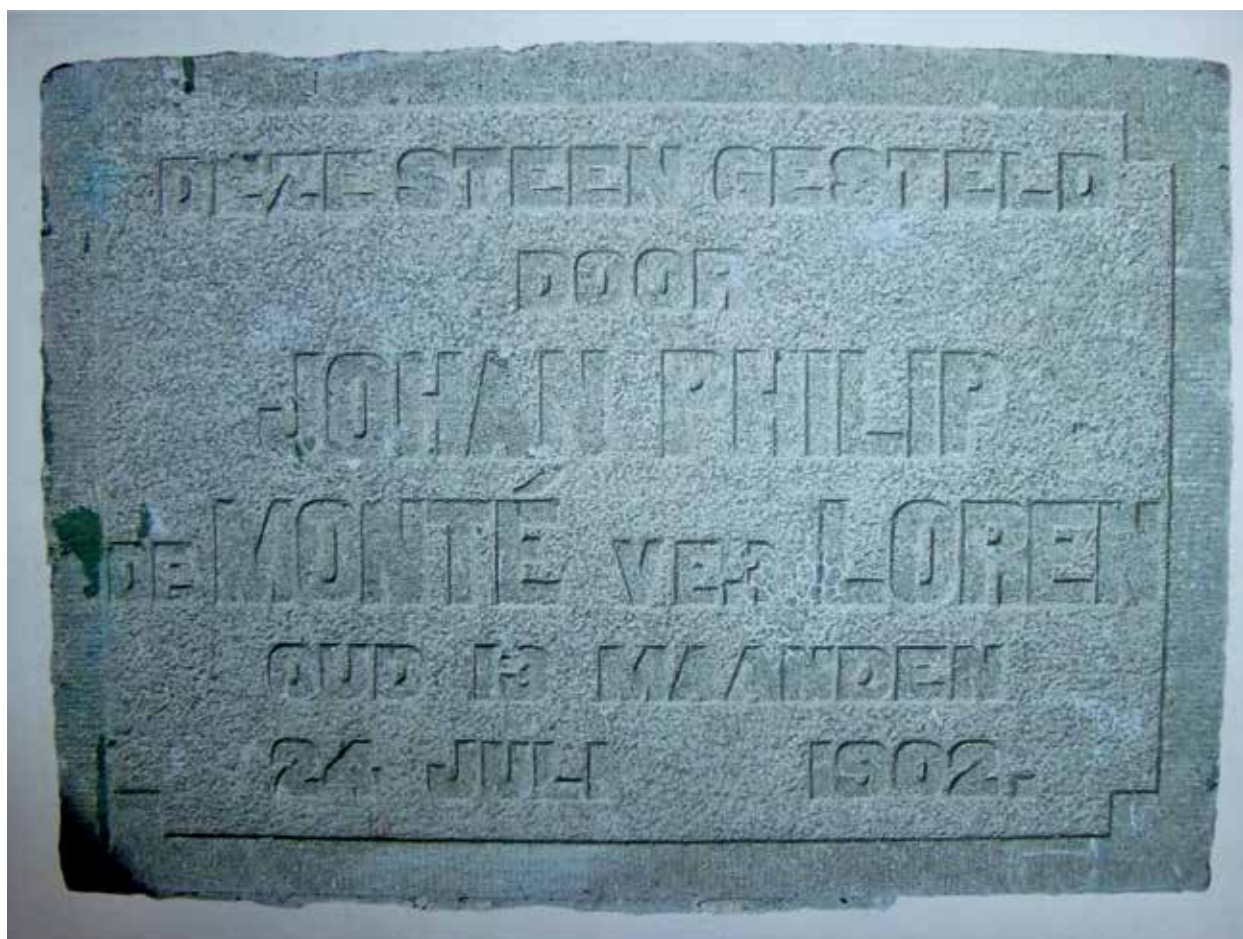
Gevelstenen

Eerste steen 'De Monté ver Loren'

Jan Peter van 't Sant

De eerste steen uit
het molenaarshuis
van molen 'De Vriend-
schap'.

COLLECTIE ZHG

Zogenaamde ‘eerste stenen’ zijn de meest voorkomende categorie gevelstenen. Zij worden geplaatst ter herinnering aan de start van een gebouw of een bouwproject. De tekst op een eerste steen memoreert meestal wie de steen heeft ‘gelegd’. Omdat dat meestal kinderen betreft, staat vaak de leeftijdsaanduiding er bij. Verder staat er natuurlijk de datum van die eerste steenlegging op.

In de collectie van het ZHG bevindt zich een dergelijke eerste steen, afkomstig van het molenaarshuis van de korenmolen ‘De Vriendschap’, ook wel ‘de molen van Schuurman’ aan de Bergweg, hoek Van Reenenweg. J.W.D.E.L. de Monté ver Loren (1866-1952) bezat die molen sinds 1896.¹ Zijn zoon, Johan Philip (1901-1974) mocht deze eerste steen leggen gezien het opschrift:

DEZE STEEN GESTELD
DOOR
JOHAN PHILIP
DE MONTÉ VER LOREN
OUD 13 MAANDEN
24 JULI 1902.

Wat hier direct opvalt is de jeugdige leeftijd van de ‘steller’: net 1 jaar! Dat ‘stellen’ zullen we dus met een flinke korrel zout moeten nemen bij een dreumes die waarschijnlijk net kon staan en lopen.

De zilveren troffel, met inscriptie, die bij de plechtigheid is gebruikt is bewaard gebleven. Hij bevindt

zich in de collectie van het Westfries Museum in Hoorn, waar veel familiebezit van de familie De Monté ver Loren te vinden is.²

De molen is sinds 1846 gepacht door molenaars uit het geslacht Schuurman. In eerste instantie maalden zij voor boeren en bakkers. Later richtten zij zich vooral op diervoeders, onder andere basisvoerders voor de laboratoriumdieren van TNO Zeist. Molen en molenaarshuis zijn in 1981 afgebroken.³ Gelukkig is de gevelsteen bewaard gebleven en gedoneerd aan het ZHG. Voor het vastleggen van de geschiedenis van Zeist is het van belang om gevelstenen te bewaren als het huis of het gebouw waar ze ingemetseld zitten niet behouden kan blijven en als de steen niet opgenomen wordt in een eventueel nieuw gebouw. Zo heeft het ZHG in totaal 14 gevelstenen in haar collectie.

Noten

1. JanHein Heimel, *Prof. mr. dr. Johan Philip de Monté ver Loren 1901-1974, een geïllustreerde levensbeschrijving*, 2e dr., (Zeist 2014).
2. JanHein Heimel, ‘Gevelstenen in Zeist’ in *Seijst*, 36 (2006), nr. I, p.19.
3. <https://www.nieuwsbode-zeist.nl/nieuws/historie/122898/vorstelijk-gewinkeld-bij-schuurman-de-molen-?redir>.

De molen van Schuurman ‘De Vriendschap’, hoek Bergweg-Van Reenenlaan (ansichtkaart 1930).

COLLECTIE ZHG

Metz in de Emmastraat (jaartal onbekend).

COLLECTIE GEMEENTEARCHIEF ZEIST

Bij Metz was alles te koop

Dick van de Kamp

Vele Zeistenaren hebben de zaak van Metz gekend. De zaak was gevestigd aan de Emmastraat 4 in een rij met zeer markante huizen (zie foto). In de volksmond werd de zaak ook wel de 'Winkel van Sinkel' genoemd.

Vooraf huisvrouwen en kinderen kwamen over de vloer. Er waren huishoudelijke artikelen te koop maar ook speelgoed. De kinderen duwden vaak hun neuzen tegen de zijramen. Aan de rechterkant van de winkel was een steeg waar de etalages te bewonderen waren die uitpuilden van speelgoed. Poppen, treinen (Märklin), autootjes (Dinky Toys), enzovoort.

Bekende merken voor huishoudelij-

ke artikelen waren Tomado, Gero en Edy. De winkel was er om bekend dat je nooit voor niks kwam. De winkel stond vol maar er hing ook nog van alles aan het plafond. Het was soms zoeken, maar Metz had een uitstekend geheugen.

Gerard en Annie Metz vestigden zich aan de Emmastraat op 15 januari 1947. In de loop der tijd veranderden de artikelen die te koop waren. In de jaren 50 waren bv. vliegers populair. Bij Metz haalde je dan latjes en vliegerpapier en maakte je je eigen vlieger, vaak met een lange staart. In diezelfde periode waren er ook kleefstroken te koop die je in huis kon hangen om vliegen mee te vangen. Ze hingen ook in de winkel. Het was altijd heel grappig je

vriendje tegen zo'n kleefstrook aan te duwen zodat zijn haar er aan bleef plakken.

Ook was de verkoop seizoensgebonden. Schoonmaakartikelen werden natuurlijk verkocht in het voorjaar, knikkers in het najaar en vuurwerk eind december. Het vuurwerk werd per stuk verkocht!

Zoon Herman kwam in de jaren 60 in de winkel evenals dochter Joke, die stopte toen ze kinderen kreeg. Gerard Metz overleed in 1989 net voor de sloop van zijn dierbare winkel. Een markante winkel verdween na ruim 40 jaar uit het centrum van Zeist.

Kort voor de sluiting in 1989.

COLLECTIE

GEMEENTEARCHIEF ZEIST

**De vlaggenmast op
Het Rond (1938).**

COLLECTIE ZHG

Seijst
2019
III-82

Vlaggenmast

Flora de Vrijer

De vlaggenmast zoals die ieder jaar eind april wordt opgericht is een beeldbepalend 'monument' in Zeist gedurende slechts enkele dagen per jaar.

Op de achterkant van de hierbij geplaatste foto staat: 'Regeringsjubileum H.M. de Koningin September 1938. Foto van de geweldige vlaggenmast, opgericht ter gelegenheid van Harer Majesteits 40-jarig regeeringsjubileum vanwege de Afd. Zeist der Ver. De Princevlag (Beatrixfonds) op het Rond te Zeist (in het plantsoen tusschen Hotel Hermitage en Postkantoor). De mast is 20 Meter (!) hoog; daaromheen zijn spiraalsgewijs 45 éénbanige rood, wit, blauw en oranje vlaggen bevestigd. Elke vlag 5 Meter'.

De boom (mast) komt uit Luxemburg. De vlaggenstokhouders zijn gemaakt door twee linkshandige timmerlieden, het is voor rechtshandige timmerlieden daarom lastig om de vlaggen in te steken.

De vlaggenmast is ontworpen door Gustav Beran (1912-2006) (van oor-

sprong Oostenrijkse) ontwerper en directeur bij Gerritsen-Van Kempen in Zeist en Voorschoten; de kroon in de top van de mast is hoogstwaarschijnlijk vervaardigd door de modelleur/zilversmid van Gerritsen-Van Kempen, de heer M. van der Sluis.

Vereniging de Princevlag is in 1934 opgericht en had als doel: 'Het bevorderen van het uitsteken der vlag op onze nationale feest- en herdenkingsdagen en het goedkoop beschikbaar stellen van groote en kleine vlaggen'.

Het Beatrix-fonds¹ is ter gelegenheid van de geboorte van prinses Beatrix (31 januari 1938) in februari 1938 opgericht, 'waarvan de baten moeten strekken tot het bekostigen van blijvende versieringen in de kom van ons dorp bij hoogtijdagen in ons Nederlandsch volksbestaan. Als eerste van de bovenbedoelde z.g. blijvende versieringen is verleden jaar tijdens het regeeringsjubileum van H.M. de Koningin op het Rond verzezen de alom geroemde prachtige vlaggenmast'.

De mast met kroon en toebehoren is in mei 1939 door de Oranjevereniging aan de gemeente Zeist aangeboden. De gemeente Zeist besloot op 1 juni 1939 deze schenking in dank te aanvaarden.

Noot

1. Dit was een lokaal fonds, niet te verwarren met het landelijke Beatrix (Spier)Fonds uit 1956.

Bronnen

Jaap Hakkart, mondelinge mededeling.

Fred Steensma, 'De Voorzittersshamer', in *Seijst* (2005), nrs. 1,2, pp. 61-63.

Koerier van Zeist, (4 mei 1934).

Zeister Courant, (28 januari 1939).

**Het beeld 'Eden' in het
Hogewegplantsoen.**

FOTO FLORA DE VRIJER

Eden (Ram Katzir, 2018)

Margreet Wagenaar

Op 22 november 2018 werd op het Hogewegplantsoen in Zeist een beeld geplaatst van een man en een hond. De Nederlands/Israëliische beeldhouwer Ram Katzir, heeft dit beeld Eden genoemd. Katzir is opgeleid aan de Rietveldacademie in Amsterdam als tekenaar en beeldhouwer. Hij is internationaal bekend en maakt bij voorkeur beelden voor straten en pleinen. 'Bij dit beeld vervliedt agressie en de eeuwige haast. Het heeft niet voor niets als titel Eden, het aardse paradijs van vóór de zondeval. In de bijna 100-jarige kastanjeboom als achtergronddecor, zit geen gevaarlijk sissende, sluw sprekende slang. Deze schaduwrijke boom biedt daarentegen verkoeling en bescherming voor die twee, die daar zitten, in rust en vrede.' Dit schrijft Jaap Röell over het beeld op het Hogewegplantsoen dat op 23 november onthuld werd.¹

Het beeld hoeft haast niet beschreven te worden, want iedereen in Zeist kent het en vindt het mooi. Er zitten altijd kinderen op en iedereen wil het aanraken. Dat moet ook, zegt Katzir, want dan wordt het beeld steeds meer van goud. Een

kleine kopie van het beeld staat in de Publiekshal van het gemeentehuis naast de trap.

Om het enorm grote bronzen beeld te maken -de man is 390 x 200 x 450 cm groot en de hond 300 x 160 x 225 cm- waren 13 blokken piepschuim nodig van 2 x 1 x 1,30 meter. Deze blokken zijn gezaagd tot man en hond, geschild, geborsteld en daarna met schuurpapier bewerkt. In delen werden de piepschuimen beelden naar de bronsgieterij in Geldermalsen gebracht waar ze geplamuurd werden. Er werden mallen gemaakt voor het gieten van de beelden. Op 21 november kwamen de bronzen man en hond weer terug in Zeist. Eigenlijk was er niet genoeg geld voor dit enorme beeld, Er werd besloten dat het dan maar iets kleiner moest worden, in plaats van 390 cm 300 cm, maar dank zij de hulp van het Mondriaanfonds is het gelukt om het beeld de grootte te geven die volgens de kunstenaar nodig was. Het werk aan het beeld in het atelier in Zeist² en de onthulling van het beeld staan op internet³. Bekijk het, het enthousiasme van de kunstenaar spat ervan af.

Hoe komt Jaap Röell tot zijn poë-

tische beschrijving van het beeld? Is het meer dan een aabare man en een lieve hond die tevreden onder de oude kastanjeboom staan? De man en de hond laten je denken over de tijd waarin niets doen niet saai was maar vredig. Wij rennen elke dag bedrijvig rond en komen niet tot rust en tot nadenken. 'Niets doen is niet saai', wil Katzir met dit beeld zeggen. 'Neem de tijd, kom tot rust, hervind jezelf, dat is het paradijs.'

Noten

1. *Beeldenmagazine* 2019, 22, nr. 85 (zie <http://www.beeldenmagazine.nl/>).
2. <https://www.youtube.com/watch?v=lOhmjzqM2Y0>.
3. <https://www.youtube.com/watch?v=Nw8rrmGG91E>.

Gevelstenen

'IN.THUS.BLOOMBERG'

Jan Peter van 't Sant

De gevelsteen 'IN.
THUS.BLOOMBERG'.

FOTO JAN PETER VAN 'T SANT

In de zijgevel van de pastorie van de r.k. St.-Josephkerk in de Rozenstraat zit een -voor Zeist- bijzondere gevelsteen. Het is namelijk de enige gevelsteen in Zeist die overeenkomt met de 'klassieke' gevelstenen in oude steden. De gevelsteen toont een fraaie afbeelding in goud van een kasteel op een bloeiende berg met daaronder de tekst 'IN.THUS.BLOOMBERG' (In het huis Bloemberg).

Gevelstenen ontstonden in de tweede helft van de 16^e eeuw en werden tot en met de 18^e eeuw gebruikt als 'huisteken', omdat er nog geen huisnummering bestond. Er zijn prachtige, in reliëf uitgevoerde en beschilderde exemplaren te vinden in de oudere steden als Amsterdam, Haarlem en dergelijke. In Zutphen zijn de laatste jaren moderne gevelstenen verschenen in de geest van de hiervoor genoemde 'klassieke' stenen.

Het gebruik van gevelstenen als adressaanduiding was in de vorm van 'Aan de heer Jansen, *In de Gouden Kroon* aan het Spaarne, Haarlem'. Jansens huis had dan een gevelsteen met een vergulde kroon er op. Pas in de Napoleontische tijd werden huizen systematisch genummerd en konden dus brieven eenvoudiger geadresseerd worden: 'Aan de heer Jansen, Spaarnestraat 18, Haarlem'.

Hoewel Zeist al in 838 voor het eerst vermeld werd, zijn hier geen gevallen bekend van de hierboven be-

schreven soort gevelstenen, behalve de genoemde. Daar zal ook niet veel noodzaak voor zijn geweest in het kleine boerendorp op de Heuvelrug.

Hoe is dan de gevelsteen in de pastorie aan de Rozenstraat in Zeist te verklaren? Deze steen is afkomstig uit een huis aan de Springweg (voorheen Jufvrouwenstraat), nummer 158 in Utrecht. Daar woonden zinkhandelaar N.P. Heijmans (1824-1887) en zijn tweede vrouw G.A. Heijmans-Suidgeest (overleden 1906), voordat zij naar Zeist verhuisden. Zij en zijn dochter uit zijn eerste huwelijk J.M.J.C. Heijmans (1868-1914) waren weldoeners van de r.k. parochie St.-Joseph en maakten daardoor onder andere de bouw van de St.-Josephkerk aan de Rozenstraat mogelijk. De bouwplaat van die kerk, pastoor G.J. Rein-

In rood de plaats van de gevelsteen in de zijgevel van de pastorie van de St.-Josephkerk.

FOTO JAN PETER VAN 'T SANT

ders (1864-1933) liet als herinnering en uit dank de gevelsteen van het huis van de familie Heijmans inmetelen in de pastorie.^{1,2}

Noten

1. Met dank aan Vincent van der Burg voor de uitleg hoe de gevelsteen in Zeist terecht kwam.
2. Over de weldadigheid van de familie Heijmans voor de r.k. parochie en met name voor de bouw van de St.-Josephkerk aan de Rozenstraat zie: V.A.M. van der Burg, 'Uit de geschiedenis van de r.k. parochie van de H. Joseph te Zeist (1842-1900)' in *Seijst*, 9 (1979), nr. 1, pp. 3 e.v. en V.A.M. van der Burg, R.P.M. Rhoen, *Kerk in steigers. Katholiek Zeist in woord en beeld*, (Zeist 2011).

Henk Silvis met
een aantal van zijn
schilderijen op het
moment van stoppen
als Speelgoedman.

BRON:

*Algemeen Dagblad-Utrechts
Nieuwsblad* (31 mei 2006)

Zeistenaren

De Speelgoedman, Henk Silvis

Herman Beudeker

De op 1 juni 1916 te Spaarndam geboren Henk Silvis ontleende zijn bijnaam aan zijn hobby. Henk verzamelde oud, afgedankt en kapot speelgoed, knapte het op en deelde het met Sinterklaas gratis uit aan schoolkinderen en aan kinderen in tehuizen. Henk woonde altijd de Sinterklaasfeesten bij waar zijn speelgoed werd uitgedeeld. Dat gaf hem veel voldoening.

Henk had geen gemakkelijke jeugd. Zijn ouders overleden kort na elkaar. Hij heeft ze nauwelijks gekend. Hij kwam op tweejarige leeftijd in een weeshuis terecht. Daar werd wel goed voor hem gezorgd, maar een thuis met een vader, een moeder, broers of zusters was het niet en met Sinterklaas waren er geen cadeautjes. Tot zijn veertiende jaar is hij daar gebleven.

Daarna volgde een moeilijke periode waarin hij vaak ziek was en moeite had om rond te komen.

Na wat omzwervingen kon hij in 1949 in dienst komen van Katwijk De Breul in Zeist, een r.-k. school met, tot 1981, een internaat. Hij heeft daar tot 1973 als schilder en klusjesman gewerkt. Daarna was hij tot 1996 als decorbouwer en schilder werkzaam bij theater Boschlust.

Zijn jeugd in het weeshuis inspireerde hem om iets de doen voor kinderen, die niet of nauwelijks door Sinterklaas werden bezocht. Hij legde een deel van zijn loon opzij om hiervan gereedschap en materialen

te kopen. Zijn werkgever De Breul stelde een ruimte op het terrein ter beschikking als werkplaats. Daar bracht hij het verzamelde speelgoed onder. Later kon hij over een eigen pakhuis beschikken aan de Middellaan. Hij deed regelmatig in kranten een oproep voor overtollig en kapot speelgoed. Hij maakte duizenden kinderen blij met puzzels, poppen en autootjes. Met de groei van de welvaart verlegde hij zijn activiteiten naar Afrikaanse landen. In Eritrea is zelfs een school naar hem genoemd. In 1989 ontving hij in het tv-programma 'Hart van Goud' uit handen van oud-burgemeester Eysink van Zeist (1979-1987) die onderscheiding.

In 2006 stopte hij met de speelgoedacties. Henk had een grote verzameling grammofoonplaten en hij vervaardigde graag olieverschilderijen. Bij voorkeur schilderde hij landschappen en portretten van leden van ons Koninklijk Huis. Door deze liefhebberijen werd zijn huis aan de Schaperlaan te Zeist steeds voller. Overall, tot in de slaapkamer, stonden dozen met spullen, lijsten met en zonder schilderij. Na meldingen van bezorgde burens inzake brandgevaar, kreeg Silvis van zijn woningbouwvereniging de opdracht orde op zaken te stellen. Hiervoor vatte hij het plan op een verkooptentoonstelling van zijn schilderijen te organiseren, maar veel is weggeven of moest uiteindelijk worden opgeruimd.

Toen in 2009 zijn gezondheid verslechterde verhuisde hij naar Heere-

Henk Silvis neemt speelgoed in ontvangst om -eventueel na reparatie- uit te delen met Sinterklaas (ca. 1961).

COLLECTIE
GEMEENTEARCHIEF ZEIST

wegen, waar hij in 2010 is overleden. Velen zullen met dankbaarheid terugdenken aan deze unieke kindervriend.

Bron.

Gemeentearchief Zeist, dossier Silvis

Winkels

Edison Rijwielhandel en Electra

In de winkel (jaartal
onbekend).

BRON:

HET GEHEUGEN VAN ZEIST

Flora de Vrijer

Op 7 mei 1921 staat de volgende advertentie in De Zeister Courant: 'TELEGRAM! TELEGRAM! Heden op zaterdag 7 mei OPENING

van het Magazijn Edison. Meest gesorteerd in RIJWIELEN, ONDERDELEN, ELECTRISCHE ARTIKELEN, zoowel voor sterk- als zwakstroom, GEREEDSCHAP-

PEN, enz, enz. Alle artikelen onder garantie verkocht. Solied adres voor Repareteurs en Installateurs. Aanbevelend N. VAN LEEUWEN, Voorheuvel 36, Zeist over het venduhuis'.

De eerste jaren wordt er wekelijks in de krant geadverteerd met de mooiste teksten. Later zijn er veel minder advertenties te lezen.

‘Oproeping aan het publiek van Zeist en omstreken om een kijkje te komen nemen bij Magazijn Edison.....wat niet goed is mag men ruilen..... dus alleen naar magazijn Edison.’ (1921)

‘Eenmaal gekocht in Magazijn Edison en u blijft afnemer.’ (1922)

‘Zwarte Piet roept: koopt uw St. Nicolaas cadeau alleen in Magazijn Edison.’ (1923)

Op 16 februari 1924 is er een heropening van magazijn Edison, dan op Voorheuvel 34.

In 1938 is het adres Marktplein en wordt er geadverteerd met: ‘Januari-opruiming. Onze zolders kraken, alles moet weg voor nieuwe voorraden’. ‘Moordprijzen januari-opruiming’.

Op 1 april 1939 is het geworden: Rijwielhuis Edison, Marktplein. ‘Koopt bij ons, U bespaart veel geld’.

In de Zeister Courant van 15 mei 1929 staat onder ‘gevestigd’: Hendrik Donker en gezin, winkelier, van Voorburg naar Emmastraat 2. Volgens Peter Donker, de laatste eigenaar van Edison opende hij zijn winkel in fietsonderdelen en nieuwe fietsen. In de jaren 50 van de vorige eeuw nam Adriaan Donker het stokje over. Peter Donker stond vanaf 1974 aan het roer. Wegens concurrentie en gebrek aan opvolging besloot Peter Donker in 2006 te stoppen.

Adriaan Donker is gestopt met de verkoop van fietsen en ging toen verder met de verkoop van alles wat een klusser op het gebied van elektronica en fietsonderdelen nodig heeft. Door de komst van de landelijke doe-het-zelfketens nam de klandizie bij Edison af en mede daarom is de winkel gesloten.

De winkel was klein, een pijpenla, nooit verbouwd in al die jaren. Van boven tot onder, van voor tot achter, alles was volgepropt in kleine laadjes, in bakjes op zolder, aan het plafond enz. En alles was per stuk te koop. De tuin en de bovenverdieping waren tot magazijn getransformeerd.

Voor de sluiting zijn talrijke mensen

de winkel binnengekomen, niet alleen voor de opruiming maar ook met ‘waar moeten we straks heen voor dat ene speciale moertje, boutje of ander onderdeel?’ ‘U kunt niet dicht, we hebben u nodig’.

Edison was een begrip in Zeist en ver daar buiten.

Literatuur

Zeister Courant (1921-1938).

Asta Diepen Stöpler, ‘Edison’. Zie: <http://www.geheugenvanzeist.nl>.

Nelly Jacobs, ‘U kunt niet dicht’, in *Algemeen Dagblad-Utrechts Nieuwsblad* (21/11/2006).

**De winkel Edison
(jaartal onbekend).**

BRON:

HET GEHEUGEN VAN ZEIST

Straatnamen

Emmaplein

Jan Peter van 't Sant

Emmastraat (r) en
Voorheuveldijk (l). Op de
voorgond de nog
bestaande Wilhelmi-
naboom. (1955/56).

COLLECTIE ZHG

In het hart van Zeist ligt het Emmaplein. De naam stamt uit 1991. Die naam heeft een interessante voorgeschiedenis.

Koningin Emma (1858–1934) was de tweede echtgenote van Koning Willem III (1817-1890) na zijn scheiding van tafel en bed in 1855 van Sophie van Wurtemberg (1818-1877). Hij trouwde in 1879 na de dood van Sophie met Emma. Willem III had 2 broers en 3 zonen die allemaal vóór hem overleden. Er dreigde dus een opvolgingsprobleem, maar hij trouwde met de relatief jonge Emma en zij kregen een dochter, Wilhelmina (1880-1962). Toen Willem III overleed was Wilhelmina pas 10 jaar en Emma werd aangewezen als regentes tot Wilhelmina 18 jaar werd. Om de populariteit van het vorstenhuis te verhogen, na de impopulaire Willem III, zette Emma een soort charmeoffensief in. Zij nam prinses Wilhelmina mee van 1891 tot 1896 langs alle elf toenmalige provincies. Minder bekend is dat Emma door de regering gedurende de minderjarigheid van prinses Juliana (1909-2004) ook als regentes werd aangewezen, voor het geval Wilhelmina voortijdig zou overlijden. Men vond de echtgenoot van koningin Wilhelmina, prins Hendrik (1876-1934), minder geschikt als potentiële regent. Koningin-regentes/-moeder Emma was erg populair.

Koningin Emma heeft een aantal keren Zeist bezocht. In 1903 open-

de ze het Sanatorium en in 1919 bezocht ze het, in 1906 bezocht ze hotel Boschlust en de kindertehuizen Bethanië en Rusthof. Zij kwam in 1909 tweemaal naar de internationale Tuinbouwtentoonstelling op Schoonoord. Ten slotte woonde ze in 1931 een concert bij in Figi.

In 1898 werd de toenmalige straat Achterheuveel op verzoek van de bewoners hernoemd omdat deze naam ‘buiten Zeist een slechte klank had’. Het alternatief, Oranjestraat (de inhuldigingsfeesten voor koningin Wilhelmina waren in dat jaar) werd door de bewoners afgewezen omdat de Amsterdamse en Utrechtse Oranjestraat een slechte naam hadden. B. en W. stapten toen over het bezwaar heen dat ook nog speelde, namelijk dat opheffing van de naam Achterheuveel een ‘verweesde’ Voorheuveel gaf en gaven de straat de naam Emmastraat.

Eind jaren 80 van de vorige eeuw werd alles weer anders. Het centrum werd verbouwd. De toenmalige Markt werd ook Voorheuveel en de Emmastraat werd omgedoopt tot Heuvel en Achterheuveel. Het nieuwe winkelcentrum tussen Weeshuislaan en nieuwbenoemde Markt (1988) kreeg een bekende klank: Emmaplein (1991).

Bronnen

https://nl.wikipedia.org/wiki/Emma_van_Waldeck-Pyrmont.
<https://historiek.net/koningin-regentes-emma-van-waldeck-pyrmont-1858-1934/136/>.
<https://www.geheugenvanzeist.nl/kijken/fotogalerij/koninklijke-bezoeken/>.

JH. Heimel, *De Grootte Tuinbouwtentoonstelling 1909 op het landgoed Schoonoord te Zeist*, (Zeist 2019).

L. Visser, *De straatnamen van Zeist. Ook straatnamen zijn monumenten*, (Zeist 1978).

L. Visser, *Nieuw Zeist 1988-2003. Aanvulling op “De straatnamen van Zeist” 1988*, (Zeist 2004).

Zeistenaren

Teus van Rheenen

Dick van de Kamp

Voor de wedstrijd
Zeist-Feijenoord. Teus
van Rheenen onderste
rij, 4^e van rechts; Kees
Rijvers staande, 1^e van
links; Coen Moulijn
staande, 4^e van links
(21 mei 1958).

COLLECTIE S.V. ZEIST

De Koeburg is een gebied aan het eind van de Laan van Rijnwijk, een zijweg van de Dribergseweg. Hier heeft zich een belangrijk stuk van de Zeister sportgeschiedenis afgespeeld. De voetbalclub Zeist (opgericht in 1914) heeft hier gespeeld van 1923 tot 1977.

Wat velen niet weten: de S.V. Zeist heeft hier ook betaald voetbal gespeeld en wel van 1955-1961. Het veld ligt er nog. Het was een knus terrein. De Zeistenaren kwamen in drommen op de fiets naar de Koeburg. De politie moest het verkeer regelen op de kruising met de Dribergseweg.

Wat is er over van de roemruchte tijd op de Koeburg? Alleen het kasahuisje staat er nog. Er waren twee loketten. Daar werden de kaartjes verkocht. In 1958 kostte een jongenskaartje *f* 0,35! Maar er waren ook wel eens clandestiene kijkers. Ik ken één ervan heel goed.

Het betaalde voetbal kwam in Nederland met moeite tot stand. Er ontstond een 'wilde' competitie van enige betaalde clubs, waaronder de Beroepsvoetbalclub Utrecht (BVCU). Eind 1954 werd de vrede getekend. De S.V. Zeist ging ook meedoen en werd in 1955 semiprofclub. De bedragen die de spelers ontvingen stelden naar de huidige maatstaven weinig voor. Bij winst kreeg de speler *f* 30, bij gelijkspel 15 en bij verlies 2,50!

Voor velen was Teus van Rheenen de beste speler. Teus was een rasechte Zeistenaar. Hij werd geboren op

28 juli 1930. Al in 1948 vielen zijn kwaliteiten op. Hij was toen 18 jaar en speelde in het Nederlands elftal onder 19 jaar. Hij liet zich overhalen om betaald voetbal te gaan spelen en hij kwam uit voor BVCU en voor Elinkwijk.

Hij schreef geschiedenis op 11 september 1954. BVCU speelde tegen Fortuna en Teus scoorde de eerste hattrick in het betaalde voetbal. Dat was een hele prestatie want de keeper van Fortuna was Frans de Munck ('de zwarte panter') die jaren in het Nederlands elftal speelde. Op 1 juli 1955 werd Teus 'gekocht' door de profclub Zeist voor het recordbedrag van *f* 33.000. Hij was daarmee de duurste speler van Nederland. Als sterspeler van Zeist

verdiende hij dan ook meer dan de anderen. *f* 65 gulden per week, bij winst 100 en bij gelijkspel 50. Bij verlies niks.

Oude(re) Zeistenaren spreken nog vol lof over de bekerwedstrijd die Zeist speelde tegen Feijenoord. Het was 21 mei 1958. De Koeburg was uitverkocht. Het was een spectaculaire wedstrijd. Het stond tot kort voor het einde 2-1 voor Zeist. In de laatste minuten maakte Kees Rijvers van Feijenoord er 2-2 van. De uit spelende club had daarmee volgens de toen geldende regels gewonnen.

Na zijn voetbalcarrière startte Teus van Rheenen een sportzaak aan de Voorheuvel 82. Hij overleed op 62 jarige leeftijd in 1992.

Teus van Rheenen tekent zijn contract bij S.V. Zeist (1 juli 1955).

COLLECTIE S.V. ZEIST

Wateren

Grand Canal van buitenplaats Wulperhorst

Jan Peter van 't Sant

**Het Grand Canal van
de Wulperhorst. Links
op de achtergrond
de achterzijde van de
Wulperhorst.**

FOTO JAN PETER VAN 'T SANT

Een 'grand canal' (Frans voor 'groot(s) kanaal') is een begrip uit de tuinarchitectuur en duidt een statige waterpartij (kanaal) aan als onderdeel van een formele Franse baroktuin-aanleg. De baroktuin wordt gekenmerkt door de symmetrische aanleg van heggen en perken ter weerszijden van een zichtas. Een grand canal kon dienen als een dergelijke zichtas. Een beroemd voorbeeld daarvan bevindt zich in de tuinen van het paleis in Versailles (Frankrijk).

Het huidige huis van de buitenplaats Wulperhorst aan de Tiendweg 6 stamt uit 1859 en werd ontworpen door S.A. van Lunteren (1813-1877) in opdracht van de toenmalige eigenaar jhr. J.L.R.A. Huydecoper (1822-1886). De bezitter van de voorloper van dit huis, kolonel W.N. de Pesters (1754-1831) (vanaf 1814 jonkheer) laat bij dat huis een formele tuin aanleggen door P.H. Copijn (?-?). In deze tuin komt een 'Grand Canal', evenwijdig aan de Koelaan en lopend van de Kromme Rijn bij De Rumpst in Bunnik tot de gracht om het huis. In 1858 is de tuin veranderd in een landschapspark door de architect van het huis S.A. van Lunteren en nogmaals gewijzigd in 1923 door L.A. Springer (1855-1940). Het Grand Canal is daarbij blijven bestaan. Het Canal heeft een onderdoorgang (nu een voetgangerstunneltje met een duiker voor het Canal) bij de spoorlijn Utrecht-Arnheim (in 1844 kwam

het gedeelte Utrecht-Driebergen daarvan klaar). In eerste aanleg zal het Canal niet alleen als fraai tuinelement¹ hebben gefungeerd maar ook als transportroute van goederen naar de Wulperhorst.

Noot

1. Volgens het genoemde boek van IJsselstijn, c.s. is het huis van 1859 'op de fundamenten van het oude huis' gebouwd. Dan kan het Grand Canal geen zichtas zijn geweest (zie bijgaande foto van de achterzijde van de Wulperhorst).

Bronnen

[https://nl.wikipedia.org/wiki/Grand_canal_\(tuinarchitectuur\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Grand_canal_(tuinarchitectuur)).

M. IJsselstijn, c.s., *Zeist. Geschiedenis en Architectuur*, (Zeist/Utrecht 2012).

Uitmonding in de Kromme Rijn van het Grand Canal van de Wulperhorst bij de Rumpst in Bunnik. Links de Kromme Rijn, rechts het Canal.

FOTO JAN PETER VAN 'T SANT

Bomen

De wonderbomen van het Zeisterbos

Weerspiegeling van de wonderboom uit 1835 in een plas.

FOTO MARGREET WAGENAAR

Margreet Wagenaar

Het Zeisterbos is aan het eind van de 18^e eeuw aangelegd door de bewoners van het landgoed Beek en Royen. Veel paden in het bos zijn voormalige zichtassen van het landgoed Beek en Royen. Die zichtassen zijn kort geleden door het Utrechts Landschap weer beter herkenbaar gemaakt. Het bos is een aangeplant

bos. Het was bij een groot publiek bekend onder andere door de 'wonderboom'. Vroeger kwamen mensen van heinde en ver naar Zeist om de wonderboom te bekijken. Dat was een enorme boom, een grove den. Helaas is hij er niet meer, maar in het bos is nog goed te zien waar hij gestaan heeft. Op deze open plek is zichtbaar hoe het Zeisterbos er

vroeger uitgezien heeft met voornamelijk heel hoge grove dennen en weinig andere beplanting zodat men tussen de bomen door kon kijken. Boswachter Joris Hellevoort, die mij de mooiste en oudste grove dennen liet zien, verwacht dat er op dezelfde plaats binnen vijf jaar een nieuwe wonderboom geplant wordt. De wonderboom was niet de enige

grove den in het Zeisterbos. Achter de Lorentzlaan staan de oudste grove dennen, zij zijn geplant in 1795 (!) en ze staan er nog goed bij. Grove dennen kunnen wel 350 jaar worden. Op veel plaatsen in Nederland staan zulke oude grove dennen maar in het Zeisterbos staan er meer dan 100. De dikste dennenboom, geplant in 1835, staat achter de Woudenbergseweg. De omtrek van de stam op 1,3 m hoogte is 2,75 m. De boom is jonger dan de bomen achter de Lorentzlaan maar meer uit de kluiten gewassen. Dat komt omdat de grond achter de Woudenbergseweg beter is.

Het Zeisterbos is ook belangrijk omdat men 'de opstand', de beplanting, sinds 1900 goed heeft bijgehouden in de zogenaamde 'opstandlegger' die nog steeds wordt bijgehouden. Sommige openbare registers worden leggers genoemd zoals de 'legger van wegen en voetpaden'. In de opstandlegger is beschreven wanneer en waar welke bomen geplant zijn. Het Zeisterbos is een van de weinige bossen in Nederland met zo een oude en goed bijgehouden opstandlegger. Het Utrechts Landschap is daar bijzonder blij mee.

Het is niet moeilijk om de bomen te vinden. Het Utrechts Landschap heeft kort geleden twee routes uitgezet in het bos. De rode route, 6 km lang, gaat langs de grove dennen. De route begint bij de parkeerplaats bij Prins Bernhardlaan 1, bij de herenkamp. De wandeling is de moeite waard.

Bronnen

Mijn Utrechts landschap, 45, (zomer 2019), nr. 2.

Met dank aan boswachter Joris Hellevoort.

Een grove den in het Zeisterbos.

FOTO MARGREET WAGENAAR

Wateren

Vijvers Oranje Nassaulaan (en de Stuifheuvel)

Jan Peter van 't Sant

**De westelijke vijver
op het Oranje Nassau-
plein (ansichtkaart,
1937).**

COLLECTIE ZHG

Seijst
2019
III-100

De Zeister wijk Kerkebosch is gebouwd in een gebied dat in de 19^e eeuw bestond uit woeste grond in bezit van de katholieke St.-Petrus'-Bandenkerk in Rijsenburg. Daar komt de naam van de wijk dus vandaan. Het gebied werd bebost. Vanaf de jaren 20 van de vorige eeuw werd de wijk Kerkebosch ontwikkeld rond de centrale as van de Oranje Nassaulaan. De oorsprong van de laan ligt in een breed pad dat begin 1920 in het bos werd aangelegd om een grote rupsenplaag te bestrijden. Als een project voor de Werkverschaffing¹ uit de jaren 30 van de vorige eeuw werd aan weerszijden van de Oranje Nassaulaan het Oranje Nassaplein aangelegd met daarin twee grote rechthoekige vijvers. De grond die vrijkwam uit de vijvers werd gebruikt om een kunstmatige zandheugel op te werpen bij de aansluiting van de Oranje Nassaulaan aan de Jagersingel: de Stuifheugel. Aan Hoog Kanje in Kerkebosch is een school voor speciaal basisonderwijs die genoemd is naar deze Stuifheugel. De motivatie daarvoor is: 'De school is naar deze zandheugel genoemd én lijkt erop. Onze leerlingen waaien binnen om tot rust te komen in de veilige omgeving van onze school, om daarna, net als die zandkorrels, verder te waaien. En net als de zandheugel, is onze school een vast geheel dat voortdurend in beweging is.'

Noot

1. Door de overheid verplicht ongeschoold werk in ruil voor een gering loon ter bestrijding van de toenmalige hoge werkloosheid ten gevolge van de crisis.

Bronnen

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Kerkebosch>

[https://nl.wikipedia.org/wiki/Sint-Petrus%27-Bandenkerk_\(Rijsenburg\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Sint-Petrus%27-Bandenkerk_(Rijsenburg))

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Zeisterbos>

https://www.destuifheugel.nl/bestanden/454892/stuifheugel-2017-2018-deel-1_druk.compressed.pdf

L. Visser, *De straatnamen van Zeist. Ook straatnamen zijn monumenten*, (Zeist 1978)

De Stuifheugel bij de aansluiting van de Oranje Nassaulaan en de Jagersingel (1947).

COLLECTIE ZHG

**Organist / componist
Mees van Huis (1909-
1996).**

BRON: L. Baauw, *De orgels in
de Zeister Broedergemeente*,
(z.p. 2019).

Mees van Huis: een Zeister muzikaal monument

Dick van de Kamp

Melis (Mees) van Huis (1909-1996) was een bekende organist en componist. Hij werd geboren in Zeist. Zijn geboortehuis stond aan de Antonlaan: de plek waar later Stinkens lang zijn orgelpijpen heeft gefabriceerd¹.

Aanvankelijk was zijn vader het niet eens met de voorkeur van Mees om de muziek in te gaan. Hij kreeg een opleiding in de chemie. Maar toen er een ernstige ontploffing plaatsvond en Mees brandwonden opliep was zijn vader bekeerd. Hij mocht dus naar het conservatorium en studeerde orgel bij Cornelis de Wolf (1880-1935). In zijn klas zaten andere later bekende organisten zoals Meindert Boekel (1915-1989), Piet van Egmond (1912-1982) en Simon C. Jansen (1911-1980).

In 1937 werd Mees muziekleraar bij het christelijk blindeninstituut

Bartiméus in Zeist. Dit werk had zijn hart. Gedurende 40 jaar heeft hij deze functie vervuld. Hij richtte ook een blinden- en slechtiendenkoor op. Dit koor met de bekende blinde sopraan Dé van Oenen (1931-2003) vierde grote triomfen, trad op in het hele land en maakte grammofoonplaten. Mees had ook een koor opgericht voor het personeel van Bartiméus. Dit koor trad op bij kerstvieringen.

Je kunt je afvragen hoe een dirigent voor een koor van blinden en slechtienden met een lied moet beginnen. Vaak was er orgelbegeleiding en dan kon het koor op het juiste moment invallen. En anders haalde Mees diep adem en door hun goed ontwikkelde gehoor konden de koorleden tegelijk beginnen.

Naast zijn werk bij Bartiméus was Mees vanaf 1951 cantor-organist bij de Evangelische Broedergemeente in

Zeist. Mees was dus druk bezet. Hij kreeg de bijnaam 'Meest van Huis'. Toch had hij nog tijd voor componeren. Vooral koraalbewerkingen en cantates voor orgel en koor. In zijn orgelspel was zijn voorkeur voor de romantische stijl duidelijk te merken. En hij kon improviseren als de beste.

In een van de laatste interviews vertelde Mees wat zijn levensmotto was: 'Allein Gott in der Höh sei Ehr'. Mees van Huis woonde in Utrecht maar met recht kunnen we hem beschouwen als een Zeister muzikaal monument.

Noot

1. Zie *Seijst*, 47, (2017), nr. 1, pp. 3-7 en *Seijst*, 47, (2017), nr. 2, pp. 31-38.

Bomen

De drie juffers van Nijenheim

Margreet Wagenaar

De moerascipressen
'De drie juffers' bij
Nijenheim.

FOTO MARGREET WAGENAAR

Achter uitvaartcentrum Monuta aan de Kroostweg in Zeist ligt een idyllische vijver. Vlakbij die vijver staan drie moerascipressen, die de ‘drie juffers’ genoemd worden. De bomen zijn waarschijnlijk geplant toen het huis Nijenheim gebouwd werd, dus omstreeks 1850. Hun hoogte is niet precies bekend, ongeveer 30 m. Ze steken torenhoog boven de huizen uit. De moerascipres is een bladverliezende naaldboom met een vezelige stam. De boom heeft een brede stamvoet. In moerassige gebieden vormt de moerascipres kniewortels die boven het maaiveld uitsteken. Moerascipressen groeien van nature in gematigde tot subtropische moerassen in het zuidoosten van Noord-Amerika. Ze kunnen heel oud worden, soms wel 1600 jaar. Deze oude bomen hebben brede, onregelmatige kronen en stammen. De eerste moerascipres werd in de 17e eeuw in Europa geplant. Om deze drie moerascipressen is een bak gebouwd, met (waarschijnlijk) daarin een aansluiting op een waterkraan, zodat men de moerascipressen ter plekke water kon geven.¹

Voor Nijenheim 11-13 staat nóg een moerascipres, die is waarschijnlijk ook rond 1850 geplant. Hiervan is de hoogte wel bekend. Op 8 maart 2011 was deze boom 32 m hoog en had hij een stamomtrek van 4,31 m, gemeten op 1,30 m hoogte.

De woonwijk Nijenheim is gebouwd op de grond van de buitenplaats Nijenheim. Jacob Theodoor Grothe (1822-1894) was de eerste bewoner

van Nijenheim. Hij liet in 1850 het huis bouwen en de tuinen in landschapsstijl aanleggen met vijvers en kronkelende paadjes en speciale bomen zoals de moerascipres. Het was toen mode om drie grote bomen bij elkaar te zetten. Grothe trouwde met Johanna Louisa Antoinetta barones Taets van Amerongen (1821-1860). Zij kregen 10 kinderen. De twee ongetrouwde dochters bleven hun hele leven op de buitenplaats wonen. Vlak voor de laatste dochter in 1955 overleed, kwam de buitenplaats in andere handen maar zij mocht er tot haar dood blijven wonen. In 1966 is de grond van de buitenplaats door de gemeente Zeist gekocht om een nieuwe woonwijk, Nijenheim, te kunnen bouwen. Bijna was het huis Nijenheim gesloopt maar het werd net op tijd gekocht om er een rouwcentrum van te maken. In 1977, vlak voor de verbouwing, brandde het huis bijna helemaal af. Het huis werd herbouwd en het is gelukkig in 1987 op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst.

De 170 jaar oude moerascipressen in Nijenheim zijn niet erg bekend in Zeist maar het loont de moeite om te gaan kijken.

Noot

1. Mededeling mw. Emmanuelle van Tuijn.

Bronnen

SB4 Bureau voor Historische Tuinen, Parken en Landschappen BV, *Tuinhistorische analyse en waardestelling Nijenheim te Zeist*,

(23 april 2018).

Leo Goudzwaard, <https://www.monumentaltrees.com/nl/fotos/4322/>.

<https://www.bomenbieb.nl/boomsoort/moerascipres-taxodium-distichum>.

<https://www.bomenstichting.nl/infotheek-en-faq/informatie-over-bomen/moerascipres-1.html>.

Zeistenaren

De professor, I. A. Diepenhorst

Herman Beudeker

Professor mr. dr. Isaïc (Iek) Arend Diepenhorst werd in 1916 geboren te Rotterdam in een gereformeerd gezin als zoon van Gerrit Diepenhorst en Segerina Roelofje Mulder. Na zijn kinderjaren in Rotterdam verhuisde hij met zijn ouders en zijn jongere broer Arend Isaïc (de broers waren naar hun beider grootvaders vernoemd) in 1922 naar Driebergen en een jaar later naar Zeist, waar de familie een villa aan de Wilhelminalaan 4 betrok. Vader Diepenhorst, die in Rotterdam advocaat was geweest, werd hier directeur van een verzekeringsmaatschappij.

In 1934 behaalde Isaïc het eindexamen gymnasium-A aan het Christelijk Lyceum te Zeist. Daarna vertrok hij naar Amsterdam om aan de Vrije Universiteit (VU) rechten en theologie te studeren. Aan de laatste studie, die hij niet afmaakte, ontleende hij zijn preekbevoegdheid in de Gereformeerde kerken. Dat deed hij later regelmatig in de Oosterkerk te Zeist. In 1943 promoveerde hij tot doctor in de rechtsgeleerdheid. Na de Tweede Wereldoorlog werd hij hoogleraar strafrecht en rector magnificus aan de VU.

Zijn politieke loopbaan begon hij als lid van de Eerste Kamer voor de ARP in 1952. Daarna werd hij minister van onderwijs in het kabinet-Cals in 1965. In het daarop volgende kabinet-Zijlstra was hij minister voor hetzelfde departement. Vanaf 1967 tot 1971 was hij lid van de Tweede Kamer. Zijn politieke carrière besloot hij als lid van de Eerste Kamer (tot 1981).

Het 'handelsmerk' van Diepenhorst was zijn welsprekendheid. Hij beschikte over een galmende domineesstem en construeerde ellenlange ingewikkelde hoofd- en bijzinnen, doorspekt met archaïsmen, citaten en grappen, die hij zonder moeite uitsprak en waarin een rollende tong-r zijn meest kenmerkende stijlelement was.

Landelijke bekendheid kreeg hij door zijn optreden in radio- en tv-programma's. De oudere lezers zullen zich nog de forumdiscussies herinneren, waarbij hij de deelnemers aan de televisiekijkers voorstelde met de legendarische uitspraak 'links van mij gezeten, voor u rechts op het scherm'.

De ongehuwde Diepenhorst trok veel op met zijn moeder, die op

95-jarige leeftijd overleed in 1986. Het tweetal bracht regelmatig een bezoek aan restaurants in Zeist en omgeving. Hierbij waren de andere bezoekers soms getuige van hilarische tafelgesprekken van de verstrooide, op luide toon sprekende professor en zijn hardhorende moeder. Daar Diepenhorst geen rijbewijs had, fungeerde zijn moeder als chauffeur. In 1989 haalde hij op een ongewone manier de landelijke pers. Bij een inbraak werden hij, zijn moeder en de huishoudster overmeesterd in hun woning. De inbrekers maakten een enorme collectie antiek zilver buit, die gelukkig later weer boven water is gekomen.

Diepenhorst was met zijn gedrongen gestalte en groot brilmontuur een markante verschijning in Zeist. Hij bleef tot aan zijn overlijden in 2004 -meer dan tachtig jaar- in zijn ouderlijk huis wonen.

Bronnen

https://nl.wikipedia.org/wiki/Isaïc_Arend_Diepenhorst.

Gemeentearchief Zeist, Dossier Diepenhorst.

Prof. mr. dr. I.A. Diepenhorst (1916-2004).

BRON: https://nl.wikipedia.org/wiki/Isaäc_Arend_Diepenhorst

Boerderij 'The Olde Nest' met erachter de schuurberg (ca. 1960).

GEMEENTEARCHIEF ZEIST

Gebouwen

Boerderij 'The Olde Nest'

Flora de Vrijer

De aan de Bunsinglaan 4 gelegen boerderij 'The Olde Nest' is gebouwd omstreeks 1840. De naam is van na 1935, maar het is onbekend waar deze vandaan komt.¹ De boerderij is een kleine langhuis- of hallehuistype boerderij. Zij is opgetrokken op een nagenoeg rechthoekige plattegrond met één bouwlaag onder een rieten zadeldak met wolfeinden (schuine eindvlakken) met de nok haaks op de weg. In het midden van de nok bevindt zich een gemetselde stenen schoorsteen.

De voorgevel kent een symmetrische indeling met in het midden twee grote zesruits schuifvensters met paneelluiken en ter weerszijden daarvan twee vierruits schuifvensters eveneens voorzien van paneelluiken. Het voorste deel van de boerderij bevat links een opkamertje. In het midden van dit deel van de boerderij bevindt zich de woonkamer. Deze voorkamer bevat -tegen de brandmuur- een schouw met in een vierkant patroon geplaatste mangaankleurige (donkerpaarse) tegels. Het tableau is vermoedelijk Fries en dateert uit de bouwperiode van de

boerderij. Achter de brandmuur lag oorspronkelijk de stal, maar die is in de 19e eeuw verbouwd tot keuken en knechtzolder met bedstede. In de keuken bevinden zich originele kasten en een schouw met bakoven.

Op de Rijksmonumentenlijst Zeist is een uitvoeriger beschrijving van het pand te vinden. Deze sluit af met de waardering van het pand: 'de boerderij is van cultuurhistorische waarde als voorbeeld van een kleine boerderij van het langhuistype. Het is voorts van waarde vanwege de gaafheid van het interieur en van ensemblewaarde vanwege de combinatie met de erachter gelegen schuurberg en de ligging in de landelijke omgeving'. Helaas is het ensemble verstoord omdat de genoemde schuur met daar bovenop een hooiberg inmiddels is verdwenen.

De boerderij heeft reeds lang geen agrarische functie meer en dient als woning.

Noot

1. Mw. Van de Elskamp, mondelinge mededeling.

Literatuur

R. Efdée, 'Agrarisch Zeist. Boerderijen en erven. Fietsroute' in *Seijst*, (2003-III), pp. 88-89.

<http://rijksmonumenten.nl/monument/510238/the-olde-nest/zeist/>

**Persephone op
de Gerolaan.**

FOTO MARGREET WAGENAAR

Seijst
2019
III-110

Beelden

Persephone, beeld van Pieter d'Hont op de Gerolaan

Margreet Wagenaar

In het Gerodorp staat op het pleintje van de Gerolaan een beeld van een vrouw. De Gerofabriek bouwde het Gerodorp voor de eigen werknemers tussen 1918 en 1920, 64 dienstwoningen aan Alpaccalaan, Bergweg, Eikenlaan en Gerolaan. Het Gerodorp is een gemeentelijk monument. Het zijn mooie huizen. Kennelijk waren de werknemers tevreden over hun werkgever: in 1952 boden de werknemers een beeld aan de directie aan, een beeld gemaakt door de bekende beeldhouwer Pieter d'Hont (1917-1997).

Pieter d'Hont was een Utrechtse beeldhouwer. Hij was een leerling van Jan Bronner (1881-1972), de beeldhouwer van het Hildebrandmonument in Haarlem. Het oeuvre van Pieter d'Hont is niet alleen buitengewoon omvangrijk, het getuigt ook van grote veelzijdigheid: in de keuze van onderwerpen en materialen, in de technische uitvoering en in de verbeelding. Hij werkte veel in brons en steen. Het Persephone-

motief had hij al vroeg. Voor de afsluiting van zijn opleiding in 1940 deed d'Hont mee aan de Prix de Rome (prijs voor jonge beeldend kunstenaars en architecten). De opdracht voor de eindronde van deze belangrijke prijs was een versiering te ontwerpen voor een doorgang van een muur die toegang gaf tot een kweektuin. D'Hont koos een thema uit de Griekse mythologie, het verhaal van Demeter en haar dochter Persephone. Met dit reliëf van Franse kalksteen dat 'ontkemen' werd genoemd, won hij een zilveren medaille.

Het beeld aan de Gerolaan, dat in de volksmond 'de fiere vrouw' wordt genoemd, stelt Persephone voor, de godin van het dodenrijk en de dochter van de godin Demeter, de godin van de landbouw. Persephone is geschaakt door Hades, de god van de onderwereld, maar zij mag ieder jaar 6 maanden bij haar moeder zijn. Met haar terugkomst uit de dood brengt zij op deze manier de natuur weer in bloei. De Gerofabriek had

het moeilijk na de Tweede Wereldoorlog. Misschien is daarom voor dit beeld gekozen, voor Persephone, de brengster van groei en bloei.

Het beeld stond eerst voor de Gerofabriek aan het Geroplein, aan het eind van de Boulevard en is later verplaatst naar de Gerolaan.

Bronnen

<https://rkd.nl>.

<http://www.swaen.org>.

Inhoudsopgave Seijst 2019-III

Van het bestuur	blz 58
Ten geleide	blz 59
Het Pestersbosje	blz.60
Verenigingsgebouw Hortensialaan 32-32a	blz 62
Prinses Mariannelaan	blz 64
Het huis in het water.	blz 66
‘Zonder titel’ (Hans van der Ham, 2005)	blz 68
Villa Gurnigel, Woudenbergseweg 5, Zeist	blz 70
Dorpspomp te Austerlitz.	blz 72
‘Ot en Sien’, waarderingssymbool van de gemeente Zeist	blz 74
De MacAdamweg in Zeist	blz 76
Eerste steen ‘De Monté ver Loren	blz 78
Bij Metz was alles te koop	blz 80
Vlaggenmast.	blz 82
Eden (Ram Katzir, 2018)	blz 84
‘IN.THUS.BLOOMBERG’.	blz 86
De speelgoedman, Henk Silvis.	blz 88
Edison Rijwielhandel en Electra	blz 90
Emmaplein	blz 92
Teus Van Rheenen	blz 94
Grand Canal van buitenplaats Wulperhorst	blz 96
De wonderbomen van het Zeisterbos	blz 98
Vijvers Oranje-Nassaulaan (en de Stuijtheuvel)	blz 100
Mees van Huis, een muzikaal monument.	blz 102
De drie juffers van Nijenheim	blz 104
De professor, I.A. Diepenhorst	blz 106
Boerderij ‘The Olde Nest’	blz 108
Persephone, beeld van Pieter d’Hont op de Gerolaan.	blz 110
Inhoudsopgave Seijst 2019-III	blz 112